

A SZEMPCZI ÉS CSEKLÉSZI TIZEDSZEDŐK INSTRUCTIOJA.

I.

Thurzó Mihály gróf utasítása dézsmáσαιhoz.

1636.

Mivelhogy a mi jámbor szolgálaink *Fördös János* és *Dániel deák* jámbor szolgálatjokban minekünk azelőtt sem volt kétségünk, kihez képest a *szempczi* és *csekléshi* districtusban való dézsmálást ő reájok bíztuk, remélvén azt, hogy ebben is az ő reájok bízott dologban (úgymint a dézsmálásban) úgy viselik magokat, a mint jámbor és hív szolgálainkhoz illik földesurokhoz magokat tartani, és a mint nekik adatott *Insructiónk* tartja.

Az instructiót pedig nem azért adjuk nekik, hogy csak nálók hordozzák, hanem, mint egy tükörbe, beletekintsenek, gyakorta megolvassák és ahoz tartsák magokat, és azonkívül semmit ne cselekedjenek; hanem *per totum* csak ahoz tartsák magokat, ha a mi kegyelmességünköt akarják venni, és kárt s büntetést nem akarnak tőlünk venni.

1.

Először mikor a dézsmára kimennek, minden faluk és városok biráit, a hova érkezek, föl keresvén, szálljanak a birónál; és annak a helynek polgárit és jobbágyit, azonképpen a zselléreket *Registromban* írják, és kinek kinek mennyi buzája, árpája és zabja vagyon, és minden egyéb, a kiből dézsmával tartozik, megesküdtetvén régi szokás szerint, ki alatt szorgalmasan megkérdézzék. Azonkívül ugyanazon hit alatt megmondják, ha adott-e valakinek földet bevetni, a kiből *dezmát* köllene adni, hogy a paraszt emberektől meg ne csalattassanak, és minekünk se következék kárunk.

Azt akarjuk, hogy minek utánna, hiti szerint, megmondja minden ember, mennyi kepe gabonája vagyon, és azt beírják: az után a mezőre magok is kimenjenek és rend szerint kinek kinek gabonáját megolvassák kereszttekben avagy fél kepekben; holott ha valamit beirt volna és a gabonában ugyan megösmerik a köröszét avagy fél kepe helett, kit a szerint véghezvivén, könnyen megvizsgálhatják, mellik eskütt igazán, mellik nem, a paraszt emberekben.

2.

A dézsma pedig Isten kegyelmességéből mind quartával egyetemben ez esztendőben a mi számunkra való leszen. Ez okaért annál szorgalmasan vigyázzanak a dézsmások minden feltakargatásra és a dézsmának beszédésére.

3.

Ha találtaik oly ember, a ki buzáját, zabját, árpáját, és méhét eltagadná, és a mi jussunkat meg nem akarná adni, és be nem szolgáltatná: afféle eltagadott jószágot *contrabontra* tegyék a dézsmások ország törvénye szerint.

4.

Minthogy a mi jöszágunkban találtnak olly faluk és városok, a hol puszta helyek vannak, kitől minékünk sem olly szénát nem kaszálnak, sem penig holdot nem szántanak, hanem némely emberek csak magok autoritásokkal megszántják és bevetik, némelyeknek penig az ispányok adják a puszta hely földet ily okkal, hogy kilenczedet adjanak róla: ez okáért valahol afféle dolog occurralna, tehát a dézsmások arra szorgalmatos gondot viseljenek, hogy afféle puszta földekből a kilenczedet kiszedjék, és a mi számunkra külömben rakják, mert az precise csak minket illet.

5.

A dézsmálásban senkinek a dézsmások se személyét se barátságát ne nézzék, hanem mindenektől személyválogatás nélkül az igaz dézsmát megvegyék és hiven beszolgáltassák; ha penig valakinek kedveskedni akarnak, nem a mi jövedelmünkből, kit mi drága pénzen vettünk, hanem az ő magokéből kedveskedjenek. Sőt a kinek egy avagy másfél kepe buzája leszen, a mi abból dézsmára jut megvegyék, pénzt érette ne vegyenek, amint némely dézsmások hivatalon kívül szoktanak cselekedni.

6.

Megbocsássák a dézsmások és szorgalmatosan reá vigyázzanak, hogy mikor a buza dézsmát be kezdik hordani, imillyen amollyan buzát ne vegyenek a dézsmában; hanem jó buzát szedjenek be, sőt még a kévéket is meghányják. Mert némely ember kepe számra arattatja. És afféle aratók csak apró kévéket szoktanak kötni, ő magok és a paraszt emberek egy kévéből két kévét is szoktanak kötni és csinálni, és azt szokták a dézsmában adni. Ez okáért afféle dologra szorgalmatos gondjok legyen a dézsmásoknak, hogy mink valami kárt miattok ne valljunk.

7.

Mikor asztagot szoktak rakni, a dézsmások szorgalmatosan vigyázzanak, és másra a kévéknek olvasását ne bízzák, hanem ő magok olvassák, hogy a polgároktul meg ne csalattassanak.

8.

Nemes emberek is vannak jöszágunkban, kiknek a szegénség földjében vagyon vetések. Azok is a paraszthelyhez való földekből tartozzanak az igaz dézsmát megadni ország törvénye szerint, a mint ez elmúlt gyűlésben elvégezte az ország.

Hasonlatosan jöszágunkban valamennyi szabadosink vannak, azok is a dézsmával tartoznak igazán a mi számunkra, és bedézsmálni és minden gabonájokból az igaz dézsmát megadni, mert mi a dézsmát *annuatim* drága pénzünkön vesszük meg. Holott az egyházi *proventus* lévén, ha mi meg nem vennénk is, azon egyházi dézsmások minden engedelem nélkül megvonnék rajtok, aminthogy meg is veszik *annuatim* mindenütt az igaz tizedet az ő részökről az egyházi dézsmások. És így ha szintén ha levelünk volna is valamely szabadosunknál szabadságáról és *annualis* adójának meg nem fizetéséről, de mi avagy a mi

antecessorink nem condonálhatjuk senki jövedelmét, és most sem akarjuk condonálni; hanem mindenütt való szabadtságinkat szintén úgy megdézsmálják, mint a több jobbágynkat, ha kezünk írása alatt való levelünk által nem comprobálja sufficienti modo dézsmájáról való *commissiónkat* avagy levelünket *in specie*.

9.

Szolgáink közül is vannak némellyek a kiknek vetések vagyon. Ez okáért, ha szolgálínknál a mi leveleink nem lesznek, azoktól is megvé tessék a dézsma haszintén maga földében is termett volna a buza avagy akárminemű vetemény.

10.

A dézsmások meglássák, hogy a birákat fölötte való költséggel meg ne terheljék, kivel okot adjanak, hogy a tartásért többet köllessék a birónak adni hogysesem mint kívántatnék. Ha penig maga földén kívül a birónak más jobbágynál vetése volna, tartozik dézsmát adni.

11.

Az akarjuk, hogy idegen asztagrakó a mi asztaginkat ne rakja a ki valami fizetést kívánna munkájáért; mert minékünk vannak jószágunkban asztagrakóink, azokkal rakassák a dézsmaasztagot, kiknek azt akarjuk, hogy semminemű fizetések (ne legyen).

12.

Lesznek az emberek közül olyyak is, a kik kenyérnek egynehány kepe buzát elcsépelnek. Ez okáért a dézsmások arra is szorgalmatos gondot viseljenek, hogy hit szerint azt is megkérdezzék: mennyi kepe csépeltenek el; és azt is a többi buzához computálják, és abból is az igaz dézsmát vegyék meg.

13.

A kiknek méhek vagyon, a dézsmások diligenter tudakozzanak felőle; és a melly embertől méhök jutna dézsmában, ugyanazon embernél hagyják és megparancsolják neki, hogy bizonyos ideig gondját viselje, mert tartozik vele.

14.

Ebben az esztendőben az aratóknak szűk volta miatt nem minden embernek lehetett részében való aratója, hanem sokan az emberek közül pénzért arattattak; és minékünk kétrendbeli aratóink is voltak, úgy hogy némelly részét a buzának részében aratták, némellyek peniglen pénzes aratókkal arattak; azok penig apróbbak a részben aratott kévéknél. Ez okáért meglássák a dézsmások, hogy az öregkévékért amollyan pénzen aratott kévéket ne vegyenek, hanem a dézsmáláskor szorgalmatosan kérdezkedjenek, hány kepe a kit részében arattanak, és hány kepe a kit pénzért arattanak. Így Isten szerint mind a kétféle buzából a mi dézsmára jut igazán kivegyék, hogy se a szegény embereknek se pedig nekünk kárunkra ne essék.

15.

Néhol találkozok, a buzának szegény volta miatt, meg nem aratják buzájukat hanem lekaszálták. Azért azt is szorgalmasan megtudakozzák a dézsmások; hogy a kaszált buzákból is kivegyék az igazi dézsmát kalangyával, és a többi dézsmabuzához rakassák azt is.

16.

Panaszolkodnak a szegény emberek némely helyeken, hogy a sarlopénz felől sokra erőltetik a dézsmások. Hogy az igazság és régi szokás kívül ne cselekedjenek! Mert mi a mi jobbágyainkat ok nélkül háborgatni és nyomorgatni nem engedjük, sőt ha panasz jön reájok, meg is büntetjük őket. A *sarlopénzt*, hol mennyit s kitől veszen, registromba írja.

17.

Mikor osztán Isten segítségéből a dézsmának vége leszen, akkor mindenekről minékünk számot igazán adjanak és registromban pure leírván, minékünk késedelem nélkül exhibálják.

18.

A mi jobbágyinkat pedig ok nélkül ne háborgassák, ne szidalmazzák, ne verjék. Ha mit vétnek, azt rend szerint dirigálják. Ha bizonyos és nyilvánvaló *Contrabont* találtatik, abban a szerint a mint fölyebb meg vagyon írva, úgy procedáljanak; de ok nélkül Contrabontot ne szerezzenek. Annak fölötté fölöttebb való költséggel magokra, lovakra, szolgálókra a birókat ne terheljék; és magok tartásoknak okáért dolgukat ne halogassák, hanem alkalmas időben mind connumerálják, mind pedig a dézsmát behordassák és beszédjék, mentől hamarabb lehet.

19.

Erre a dézsmásoknak szorgalmas gondjok legyen, hogy magok kevés hasznokért minékünk nagy kárt ne tegyenek; mert a paraszt emberek azt szokták cselekedni, hogy ha szintén részében aratói nem voltak, de az aratórészt ugyan ki akarják tudni, kit mi semmiképpen meg nem engedünk, hogy a parasztember a dézsmásoknak tizenkét pénzt adjon s egynehány kepe buzánk oda maradjon. Hanem a kinek buzáját részében aratták, annak az aratórészt szokás szerint ki köll adni. De a kinek buzáját nem részében, hanem készpénzen aratták, annak nem akarjuk, hogy az aratórészt kitudassék; mert nem méltó lenne s az ország törvénye ellen volna.

Osztán azt kívánjuk, hogy a mikor a dézsmabuzát behordják, nem más polgár, hanem önnön magok a dézsmások ketten is olvassák, *nam* (= mert) elegenden vannak, hogy fogyatkozás a dologban ne essék.

20.

Mivelhogy pedig a dézsmások mi szolgálók és jobbágyink, kik nem keves földet vetettek be, ez okáért ezt akarjuk hogy a dézsmások magok buzájukat és egyéb veteményeket is beírják és az igaz dézsmát kivegyék mint szintén a szegényeket. Holott ő nekik a dézsmálásra bizonyos jövedelmök és contrabontjuk vagyon, azzal legyenek contentusok.

21.

Azt is kívánjuk, hogy mihelyen a dézsmálást elvégezik, azonnal erőltessék a bírákat, hogy az asztagokat sással szépen befödják, és föllyül póznákkal megcsinálják és megerősítsék, hogy mi az asztagokban első és egyéb történetek miatt valami kárt ne valljunk.

22.

A dézsmások mindenütt meghagyják a falukon erős parancsolat alatt, hogy a restantia buzát mindenütt kiszedjék, csépöljenek mindjárt, és szolgáltatassák be a kezekhez; mert ha mi fogyatkozás leszen általán fogva, a kezeseken vesszük meg.

23.

Végezetre, úgy viseljék magokat a mi jámbor szolgálaink és jobbágyink, hogy minékünk nem káros hanem hasznos, jó és hív szolgálainknak talál-tassanak lenni, hogy mink ennek utánna is igyekezzünk az ő jámbor szolgálátjokat minden jóakarattal reconpensálni.

Kivántatik az is, hogy mikor a dézsmákat elcsépeltetik, igen diligenter hozzálátván, a szemnek fölmérésére és a falubeli avagy városbeli hites bíróval, ispányunkkal együtt, jelen legyenek. Melly dézsmások szemről való számadást is tartozzanak partiálisokban, pecsétek és kezek írások alatt, beadni, hogy conportálván az előbbeni beadott kepeszámot, annyi- val bizonyosabbak legyünk, mennyi kepe volt az asztagban, *in gravis* penig mennyit administráltak a kasznár kezéhez.

Hogy penig mi bizonyosabbak lehessünk a mi jámbor szolgálaink hívségében, kívánjuk, hogy *bona fide prommittálják*, hogy ők híven eljár- nak aban, a mint a mi instructiónk tartja; és arról valo reversálisokat, pecsétek és kezek írása alatt, beadják.

Actum in arce nostra Sempte. Die 25 Julii, anno 1636.

Comes Michael Thurzó m. pr.

(Instructio C. Michaelis Thurzó, decimatoribus Joanni Fördös, et Danieli Literati, Sempthen.)

II.

Kamarai utasítás a szempezi és cseklészi dézsmásokhoz.

(Instructio super decimatione agnorum.)

Mindeneknek előtte emlékezzenek a dézsmások az ő hívségekről és reversálisokrol, mivel ő Fölségének kötelezték magokat, és mindeneket az *Instructio* szerint cselekedjének.

Minden faluban bémenvén, a falubeli bírótól hiti szerint tudják meg, mennyi juhos és kecskés ember lakik a faluban. Azokat eleiben híván, erős hittel megkérdezzék, mennyi fias juha és kecskéje volt ez esztendőben eleitől fogva, és ha nem hajtotta-é juhait más falu földére a dézsma előtt. Mellyet a bírótul is meg kell tudni; és abbul a tizedet

igazán és kedvezés nélkül kivegyék. Avagy penig pénzt minden báránytul, kecskétül, a mint abban a járásban, avagy helyben. ez elmúlt esztendőben mind báránynak s mind kecskének szokott váltsága volt, annyit vegyenek. Azonkívül ne cselekedjenek. Mert ha valami kár esik belőle, azt a dézsmások tartoznak megfizetni.

A hol penig tartoz nem jutna, ott minden megváltó báránytul, a mint azelőtt volt, 5 dt. kecskétül 4 dt szedjenek. Mellyet reversalisok szerint, fogyatkozás nélkül, *Registromok*-ban be írják és mindeneket az ő Fölsége *Camorájára* beszolgáltatassanak, ő Fölsége *perceptora* kezében.

Hogy penig a dézsmások meg ne csalattassanak, és ő Fölségének kárt ne tegyenek, arra felette vigyázzanak, hogy vagy nemes ember házához szorult volna a szegény ember e mostani üdödhöz képest, vagy a földesura szállította oda oltalomnak okáért, avagy a dézsma előtt ment volna más faluban, de a dézsma elvégződván, ismét visszajönnék, avagy a juhait hajtotta volna harmad és negyed falu határára, kiváltképpen olly helyekre, a mely helyeken ő Fölsége számára dézsmát nem adnak, hogy így meg esküdvén azon, hogy ő neki azon falu határán juha nem volna, dézsmát nem adna: azért azokon is a dézsmát kedvezés nélkül ő Fölsége számára megvegyék, mezőket és az erdőket megjárván.

Ehez is accomodálják magokat a dézsmások, a mit az Ország végezett, tudniillik, hogy az ő Fölsége dézsmási idején kimenvén a dézsmálásra, akkoron dézsmáljanak ő Fölsége számára, mikor a földesur számára a nónát exigálják, hogy így a paraszt emberek meg ne csalhassák ő Fölségét, hanem igaz dézsmát adhassanak.

Annak felette a czímeres nemes emberek; vagy városokon vagy falukon lakozók, kik csak személyekben nemesítettenek meg, hasonlóképpen az urak és nemes emberek fizetett szolgálói, tisztartók és szabadosok, azonképpen a végbeli vitézli rendek is, a kiknek juhok és kecskéjük vagyon ő Fölségének minden mentség és visszavonyás nélkül igaz dézsmát tartozzanak adni, mellyet a dézsmások, kötelességek szerint, mindenkitől megvegyék.

A dézsmások, reversalisok ellen, a mely faluban megszállanak, sőt még más falukon is, a honnét magokhoz hivatják a bírakat, a fő fő juhos embereket bírójoknak fogni ne merjék, hogy a gazdálkodásért azoknak dézsmáját magoknak vennék, hanem mindenben az igaz hívséghez tartván magokat, a mint ő Fölségének nagyobb használ aránzzák, úgy cselekedjenek.

Egy faluban penig sokat ne késsenek, hanem mennél hamarabb azon legyenek, hogy a dézsmálást elvégezzék. Mellyet elvégezvén, tartozzanak két hét mulva igaz pecsétés *Registromokat* instrúciójokkal egyetemben, fizetések elvesztése alatt, az ő Fölsége Kamarájába beadni, melyben minden faluknak nevei, vagy adott dézsmát vagy nem, béírva legyenek.

A dézsmások semmi új szokatlan dolgokat ne cselekedjenek, kiért ő Fölsége Kamarájába panasz ne jöjjön azon legyenek.

Ezeken kívül, ha mi oly dolgok volnának, kiket ide bé nem írtanak volna, mellyeket az alkalmatosság hozna, mindeneket a dézsmásoknak industriájokra és jó gondviselésekre bizzuk, kiben úgy viseljük magokat, hogy ő Fölsége vehessen kegyelmesen tőlök.

A praedikátoroknak, régi szokás szerént, a hol Quarta illik Quartát, ahol penig Octava, Octávát adják ki igazán a dézsmások.

(P. H.)

Kivül: Instructio pro egregio Nicolao Breznáni¹⁾ et altero N. N. ad decimationem districtus totius Zempcz et Cseklész emissorum.

A kismartoni főlevéltárból közli: Dr. Merényi Lajos.

AZ ELSŐ HERCZEG ESTERHÁZY FRAKNÓVÁRI INGÓINAK LELTÁRA 1654-ből.

(Inventarium rerum omnium Illustrissimi Domini Comitis Pauli Eszterházi in Arce Fraknó existentium, Anno 1654 die 16. Novembris inventatarum, juxta Cathalogum infra scriptum.)

In Cista Prima continentur, ut sequitur.

Az Aranyműnek száma:

1. Egy tiszta arany zománczos *köröszet*, melyben vagyon öt öreg orientális gyémánt, alatta pedig egy öreg keregeded gyöngy függő.

Ugyanazon-ládácskában két termés zafir *fülre való*, ezüst aranyos karikákkal.

2. Item egy tiszta arany fekete zománczos igen szép öreg rubint *gyűrű*.

3. Item egy tiszta arany fekete zománczos türkizes *gyűrű*.

4. Item egy tiszta arany zománczos *gyűrű*, mellyen egy zafirköbül metszet pecsétt vagyon.

A másik iskatulában.

1. Egy kócsagtollnak való tiszta arany gyémántos *násfa*, kin kilencz öreg orientális gyémánt, kicsin pedig harminczhét vagyon, alatta három keregeded gyöngy függő.

A harmadik iskatulában.

1. Vagyon egy férfiúnak való arany zománczos *násfa*, mely fegyverderék és több hadiszerszám formára vagyon csinálva. Ezen vagyon két öreg orientális gyémánt, kissébb pedig tizenhat, négy kicsin rubint, és egy gyöngy függő alatta.

A negyedik iskatulában.

1. Vagyon egy tiszta arany zománczos *násfa*, kinek a tetején egy pelikánmadár vagyon. Vagyon ezen egy igen szép s nagy négyes orientális gyémánt, tizenkét öreg gyémánt, apróbb penig tizenkilencz; tizenkét öreg rubint, apró penig huszonkilencz.

2. Item egy tiszta arany öreg *kereszt*, kiben öt kö vagyon, kilencz öreg keregeded gyöngyök rajta.

¹⁾ Breznányi Miklós, birt Hliniken, Zsolnán és Bicskén, Szempcezen és Cseklészen, a honnan 1643-ban *harminczadossá* neveztetvén ki, *Bazinba* költözött.